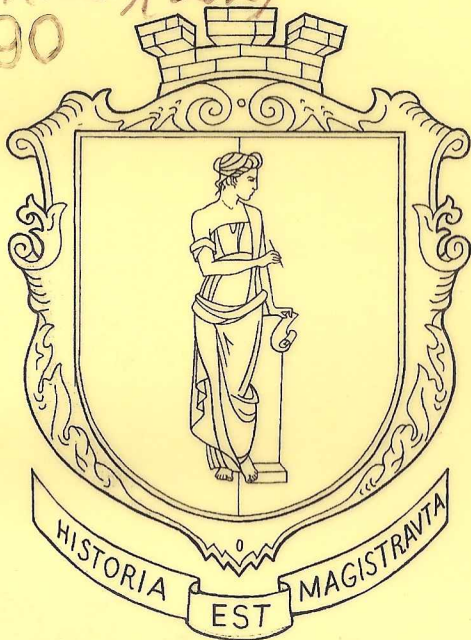

94(100)/082)
190

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Випуск 1

16. Сушко О. Нові глобальні реалії та ситуація у пострадянському просторі // Політична думка. – 2001. - № 4. – С. 84-93.
17. Чуладзе Я. Момент повернення до істини. Геополітика Кавказу в умовах становлення світового порядку // Політика і час. – 2002. - № 2. – С. 79-83.
18. Шнайдер-Детерс В. До конкретизації концепції "Великої Європи" // Політична думка. – 2000. - № 4. – С. 70-79.

ЖУРБА Л.В.
асистент

КВЕБЕКСЬКА ПРОБЛЕМА В КАНАДІ: СПРОБА АНАЛІЗУ

Одним з найважливіших досягнень світового співтовариства, наслідком його довгого й тернистого сходження до правової культури та цивілізованих форм міжнародних відносин, які, як відомо, засновані на рівності та взаємній повазі прав усіх без винятку народів, є право націй на самовизначення.

Право націй на самовизначення передбачає суверенне право кожного народу, кожної нації самим, без будь-якого втручання й тиску зі сторони, вирішувати всі питання свого життя, суспільного і державного устрою, взаємовідносин з іншими народами й країнами. Воно має всеохоплюючий характер і є правом усіх націй і народів світу, незалежно від їх кількості та місця проживання.

В епоху глобалізації лозунг “права націй на самовизначення” лише на перший погляд здається чимось віджитим та архаїчним. Світовий приклад показує, що успішне входження країн в глобальну економічну систему зовсім не гарантує пом’якшення міжнаціональних суперечностей. Більше того, глобалізація і націоналізм ідуть рука об руку: залежно від того як світ стає все більш уніфікованим, етнічні меншини відчувають постійний неспокій. Деякі дослідники цього питання вбачають прямий зв’язок між входженням країн в новий, глобальний світопорядок та посиленням націоналістичних рухів [10, 141]. Навіть принцип територіального націоналізму, принцип територіального визначення національності самі собою не гарантують ні від національних конфліктів, ні від сепаратизму. Навпаки, сучасній тенден-

ції формування планетарної цивілізації протистоїть прямо протилежна тенденція – сепаратистська. Прагнення “відокремитися”, відособитися, освячене лозунгами збереження політичної, культурної, релігійної самостійності, стало знаменом часу. Про це переконливо свідчать дуже різні за своєю суттю явища – наприклад, розпад СРСР і Югославії, ісламський фундаменталізм, міжетнічні конфлікти в Косово, Чечні, Північній Ірландії, Країні Басків, рух за відокремлення провінції Квебек від Канади. “Дана сфера визначає один із найбільших викликів XXI ст.”, - констатує політолог І. Воронов [4, 53].

Канада в даному контексті просто унікальна: в світі немає іншої країни, де до сепаратистів і сепаратизму відносились би так толерантно. Проблема Квебека на сьогодні особливо актуальна для теорії і практики світового федералізму. Одна із особливостей даної проблеми полягає в запереченні силових методів її вирішення, незважаючи на загострення відносин між Оттавою і провінцією. Всі спроби вирішення цієї проблеми носять конституційний і законодавчий характер. І якщо розпад Канади все ж таки станеться, це буде феноменальний випадок загибелі квітучого державного організму в ім'я декількох постулатів демократії, в тому числі і тези про право націй на самовизначення.

Події в Канаді наприкінці ХХ ст. набули міжнародного резонансу і прикували увагу вчених всього світу. Серед питань, що викликають найбільшу зацікавленість можна назвати такі: історія появи і фактори розвитку франко-канадської проблеми, теорія і практика сепаратистів Квебеку, проблема власне територіального відокремлення, підстави та принципи реалізації права на відокремлення, прогнозування подальшого розвитку проблеми, аж до виходу Квебеку зі складу Канади, виділення сценаріїв подальшого розвитку країни без цієї провінції. Серед вітчизняних вчених ці питання досліджували К.Ю.Барановський, Н.Б.Банцекін, А.В.Обиденкова, А.О.Захаров [2;1;12;10]. Всі вони сходяться в одному, що першопричину сучасних проблем Квебеку слід шукати в системі канадського федералізму.

Згідно концепції дуалістичного федералізму акцентується увага на тому, що в основі федеративного союзу лежить об'єднання двох націй, які мають різну культуру, мову, традиції (наприклад, англо-канадці та франко-канадці в Канаді). Звідси

федерація кваліфікується як діархія (двовладдя). Інший варіант концепції дуалістичного федералізму наголошує на двоїстості суверенітету в федерації: суверенітет федеративного утворення і його членів. Звідси випливає висновок про можливість повернення колишніх повноважень і створення власної держави. Такі ідеї особливо популярні в канадській провінції Квебек, яка являє собою найбільш яскравий приклад дуалістичної концепції федералізму.

Питання про національний, культурний і мовний дуалізм стоїть в центрі дискусії навколо єдності Канади більше 100 років з дня прийняття Акту про Британську Північну Америку (або Конфедеративного договору) 1867р. Передумови ж виникнення франко-канадської проблеми з'явилися більше двох століть тому, коли Великобританія заволоділа північноамериканськими колоніями Франції в 1763 р. внаслідок серії англо-французьких війн, що тривали майже століття. І якщо раніше національне питання стояло як проблема відносин європейців з корінним населенням – індіанцями, то тепер мова йшла про панування одного європейського народу над іншим. Адже франкомовне населення, яке налічувало більше 60 тисяч чоловік, уже вважало себе відмінною національною спільністю і називало себе “канадцями” [14,10]. Так завоювання Канади Англією спричинило нову національну проблему в Північній Америці.

При виробленні умов об'єднання англійських колоній в єдину державу стало зрозумілим, що створити унітарну систему державного устрою неможливо. Позиція демократичних сил Квебеку, а також регіоналізм приморських провінцій визначили провал ідеї унітарної держави.

Хоча в Конфедеративному договорі 1867 року не був визнаний і принцип рівноправності двох націй. Квебек розглядався лише, як одна із провінцій і не більше того. А це означало, що конституція затвердила під провінційною оболонкою неповну, невизнану франко-канадську державу. З цієї точки зору в Канаді утвердився централізований унітарний федералізм [14, 45].

Після підписання Акту про Конституцію 1867р. політична влада в Квебеку знаходилася в руках англо-канадців, в той час як франко-канадці були відсторонені від управління Канадою. Провідні позиції в економіці провінції також належали англо-

канадцям. Незважаючи на багаті природні ресурси Квебеку, рівень життя тут був набагато нижчим, ніж в середньому по країні, а рівень смертності та безробіття вищим. При чому, як наголошувалося вище, на час завоювання території сучасної Канади Великобританією у Франції в Квебеку вже склалася французька контркультура з власною системою обґрунтування політичної, економічної і релігійної моралі. Шовіністично ж налаштовані англо-канадці провокували антифранцузьку та антикатолицьку кампанію, за якою легко вгадувалася політика насильницької асиміляції франко-канадців [14, 88].

Американський дослідник національних проблем Р.Осборн вказує на різні обставини виникнення цих проблем: історичне проживання на даній території; дискримінація (утиски) регіону чи нації урядом, або іншою нацією; міжнародні угоди і спірні тлумачення цих угод; трактування основних законів; можливість зберігати та створювати свою власну культуру [13,122]. Зважаючи на це, слід зазначити, що в кожному окремому випадку це не одна причина, а специфічний комплекс причин.

Що ж до квебекської проблеми таким комплексом факторів, що загрожували цілісності Канади, стали соціально-економічні, національно-політичні та культурологічні фактори.

Дослідники вказують на особливу роль релігійного, лінгвістичного і конституційного факторів у протистоянні Квебеку федеральному уряду [12, 56-57]. Серед них мовне питання є одним із головних у системі взаємодії між етнічними групами та державою [11, 5]. Причому в Канаді на перший план виходила ідея захисту мови не тільки як символу ідентифікації та культури, а як засобу досягнення певних економічних вигод, оскільки мова має значення не тільки як засіб комунікації, а ще як найсильніший засіб соціального контролю та політичної тотожності [3, 119]. Мова стала свого роду ідеологією квебекських націоналістів. Як зазначає один із російських дослідників, збереження французької мови визнано “ними в якості індикатора “живучості” квебекського етносу, його невіддатливості асиміляційним процесам” [2, 99].

Тривалий час у Канаді англійська мова переважала не тільки в провінціях, де англо-канадці становили більшість населення, а й у Квебеку, де франко-канадців налічувалося 82,4 % [6,5].

Як результат завершення територіально-політичного об'єднання країни, процесу становлення англо-канадської нації, прагнення прискорити перетворення Канади на державу-моноліт під лозунгом "Канада понад усе", в 1890 році було прийнято Акт про офіційні мови. Згідно з цим законом англійська мова стала єдиною офіційною. Більше того, в 1916 році парламент заборонив використання французької та інших мов як засобів навчання. І якщо раніше в Квебеку націоналістичні сили проводили оборонну політику, встаючи на захист французької мови, вимагаючи "забезпечення конституційної рівності французької і англійської мов по всій Канаді" [12, 57], то починаючи з 20-х років на зміну цій діяльності приходить наступальна політика, яка ставить перед собою мету не лише забезпечити французькій мові місце поруч з англійською, але й відібрати у останньої її привілейовані позиції в квебекському суспільстві. В Квебеку були створені і функціонували спеціальні установи, що повинні були провести в життя політику "франсизації": Рада з французької мови, Управління з французької мови; Споглядальна комісія, що здійснювала контроль над запровадженням законів та правил по проведенню мовної політики в Квебеку. Велася активна робота по вивченню та каталогізації французької мови Квебеку. Проте слід визнати, що англійська мова все ще домінувала в загальнофедеральних сферах (транспорт, промисловість, федеральні адміністративні установи). Так було до другої половини ХХ століття.

Іншою причиною розвитку та загострення франко-канадської проблеми є конституційний (або законодавчий) фактор і фактор національної самосвідомості квебекців. Поворотними подіями в процесі пробудження національної самосвідомості франко-канадців стали англо-бурська та Друга світова війни, які надали проблемі збереження національної ідентичності особливого значення. На кінець англо-бурської війни франко-канадці стали називати себе "квебекцями", а після Другої світової війни Квебек прийняв свій власний державний прапор як символ особливого статусу провінції. Франко-канадці почали пропонувати власний варіант федеративної системи, в рамках якої вони могли б вижити і розвиватися.

В ході швидкої індустріалізації Квебеку в 50-60-х роках минулого століття різко почало зростати міське населення. Збільшилася кількість франко-канадської буржуазії, незадоволеної своїм приниженим становищем і переважанням в економіці про-

вінції англо-канадців та розбудовою американських фірм і їх філій. Крім того в цей період федеральний уряд почав ще більше розширювати свої повноваження за рахунок прерогатив провінційних урядів, в тому числі і Квебеку. Англомовні жителі, які становили лише 10% населення провінції, обіймали 80% усіх керівних посад [5, 126]. За рівнем економічного розвитку і соціальної структури Квебек зрівнявся з провінцією Онтаріо. Разом з тим “вирівнювання” не супроводжувалося зміною основних показників, що характеризують положення трудящих мас. Квебек залишався провінцією з високим рівнем безробіття, серед франкомовних жителів він був на 20-30% вищим, ніж середньоканадський, і більш низьким рівнем життя, ніж в сусідніх провінціях [5, 127].

Подальше підпорядкування господарського життя Квебеку американським та англо-канадським корпораціям загострило не лише соціальні проблеми, але і супроводжувалося зростанням національної асиміляції. Вимоги вести діловодство англійською мовою, надання їй переваг у повсякденному спілкуванні і на виробництві ставили франкомовне населення у нерівноправне становище. Без знання англійської мови неможливо було отримати роботу. Крім того, середня заробітна плата франко-канадців була на 40% нижче, ніж у англо-канадців [12, 58]. Система освіти в провінції значно відставала від інших регіонів країни. Населення Квебеку все більш активно вимагало від місцевої влади захисту економічних інтересів та культурної самобутності франко-канадців.

В середовищі франко-канадських інтелектуалів сформувалось переконання, що “англомовний океан розмис маленький острів з ім'ям Квебек” [8, 18]. Таким чином, національне питання і соціально-економічні проблеми сплелися в єдиний вузол, готуючи більш глибокий сплеск національних почуттів: від “тихої революції” та гасла “Дві нації в одній державі” до заяви про відокремлення Квебеку від Канадської федерації.

В ході “мовчазної революції” Жана Лесажа (1960-1966 рр.) було проведено серію реформ, які поклали початок модернізації квебекського суспільства і сприяли підвищенню ролі франко-канадців в економіці Квебеку. На чергу дня постало питання ліквідації культурної несправедливості. В 1963 році було створено Королівську комісію по проблемам білінгвізму та культур. Назва комісії говорила саме за себе: правлячі кола Канади розглядали

національну проблему як проблему культурної автономії, керуючись у своїй роботі лозунгом “Одна країна – одна нація”. Основне завдання комісія вбачала у зближення між англо та франко-канадцями в галузі культури. В 1964 році квебекський уряд домігся від Оттави спеціального статусу в федеральних програмах, який ліг в основу так званого “кооперативного федералізму” [10, 139]. За іншими джерелами подібна політика отримала назву “рентабельного федералізму” [12, 59]. Тоді ж Квебек вперше почав вимагати права самостійно підписувати міжнародні угоди. На середину 1960-х років стало очевидно, що в контексті розмов про нову федерацію, про відновлення історичної справедливості, суверенітет в рамках єдиної Канади є подвійний підтекст: логіка “тихої революції” передбачала трансформацію канадської федерації в конфедерацію незалежних держав.

Ці події історики оцінюють як “кризу федерації”. Визначаючи основну причину кризи необхідно вказати на факт заперечення існування франко-канадської нації широкими колами англо-канадської буржуазії, політичні представники якої виходять із буржуазно-правової теорії про націю як незалежно-правову одиницю та концепцію “єдиної Канади”.

З затуханням “тихої революції” в лавах націоналістичних сил Квебеку стався розкол. В 1966 році Рене Левек, вийшовши із ліберальної партії заснував організацію “Рух Опір - Асоціація”. В цій назві позначилася основна позиція Р.Левека: суверенітет означав завоювання Квебеком політичної незалежності, асоціація передбачала вступ суверенного Квебеку в економічну асоціацію з англійською Канадою на умовах, що нагадують західноєвропейський “Спільний ринок”. На осінь 1968 року до цієї організації приєдналися дрібні сепаратистські партії середніх верств та інші націоналістичні організації. Так виникла сепаратистська Квебекська партія, яка вперше в історії франко-канадського національного руху стала політичним авангардом націонал-реформістських опозиційних сил, що виступали проти традиційних політичних партій – лібералів і консерваторів. Народження сепаратистської, помірковано-реформістської партії і її серйозна заявка на завоювання масової підтримки стало новим явищем в партійно-політичній боротьбі Квебеку і Канади в цілому.

Поза рамками Квебекської партії залишилися ті сепаратистські угруповання, які вибирали стратегію “прямої дії” і терору. Ці організації прагнули будувати свої відносини із федеральним урядом з “позиції сили”, щоб вирішити проблему відокремлення Квебеку. Першим проявом сепаратистських радикальних настроїв населення Квебеку став бойкот візиту англійської королеви Єлизавети II в 1964 році. Пізніше, в 1970 році терористичні організації здійснили облогу Монреальського університету з вимогою викладання французькою мовою [7,16], а екстремісти з Фронту визволення Квебеку організували викрадення англійського торгового представника Д.Кросса та вбивство міністра праці Квебеку П.Лапорта. Акти насилля з боку “квебекських терористів” спричинили введення федеральним урядом П.Трюдо військового стану в провінції, направлення до Квебеку 10-тисячної армії [7,16], проведення масових репресій (3 тисячі обшуків і 500 арештів) [14,277]. І це на фоні спроби пом’якшення національної кризи, прийняття з ініціативи Трюдо в 1969 році канадським парламентом закону про офіційні мови, який проголошував рівність англійської та французької мов в усіх ланках федерального державного апарату; в районах, де число тих, хто розмовляє на другій мові перевищує 10% повинен застосовуватися принцип двомовності [14, 277]. Інші рішення уряду надавали можливість розширення представництва франко-канадців в установах і службах федерального підпорядкування. Але програма уряду не виходила за межі мовних і культурологічних проблем, обходячи головне питання – питання про визнання рівності франко-канадської нації і її права на самовизначення. Переведення квебекської проблеми в площину регіонального розвитку і викликало хвилю “квебекського тероризму”.

Протягом наступних тридцяти років Квебек наполегливо розхитував федеральну систему Канади. В провінції форсованими темпами створювалися атрибути власної державності: Законодавча асамблея Квебеку була перейменована в Національну асамблею: з офіційних бланків зникли атрибути провінції Квебек. В 1974 році квебекський парламент прийняв “Закон № 22”, який проголосив офіційною мовою провінції французьку мову і визначив умови її використання в основних сферах квебекського суспільства. Прийняття “Закону № 22” спричинило відплив англоканадців з Квебеку та показало рівень скептицизму франко-

канадців, як щодо Акту про офіційні мови, так і щодо намагань Трюдо “зробити всю Канаду батьківщиною франко-канадців” [3,121].

Загострення квебекської кризи пов’язують з приходом до влади в провінції у 1976 році сепаратистської Квебекської партії, яка отримала більше 40% голосів виборців [12, 60]. На черзі дня постало питання про вихід Квебеку зі складу Канади. Слід наголосити, що в рамках сепаратистського руху в Квебеку існували декілька течій, кожна з яких по-своєму пропонувала вирішення квебекської проблеми. Серед них найбільш популярними були:

1) радикальні націоналісти (П.Бурго, М.Шапю), які прагнули до повного розриву з Канадою та створення незалежного Квебеку;

2) помірковані націоналісти (М.Ріу, Ж.-І.Морен, Р.Левек) пропонували оптимальне вирішення проблеми через прийняття нової Конституції країни, згідно якої франко-канадці та англо-канадці створили б національні держави, об’єднані в рамках конфедерації на рівних засадах (концепції “асоційованих держав”, “держав-партнерів” та “суверенітету-асоціації”);

3) прихильники “теорії особливого статусу Квебеку” (Д.Джонсон, К.Райен), згідно якої питання про відокремлення провінції можливе лише як крайня міра в тому разі, якщо не можна буде досягти повного самоуправління Квебеку в рамках існуючої федеративної системи [1, 140].

Квебекські ліберали підтримували проект “оновленої федерації”, запропонований федеральним урядом. Згідно цього проекту пропонувалося розширити права провінцій країни шляхом проведення переговорів між федеральним урядом і всіма суб’єктами федерації.

Тактика Квебекської партії після приходу до влади була направлена на підготовку референдуму з питання відокремлення провінції від Канади. В 1980 році такий референдум було проведено. 40% виборців провінції підтримали ідею незалежності Квебеку, а 60% проголосували проти [5, 148]. Здавалося, що загроза національного розколу минула. Але подальші події, пов’язані з прийняттям нової Конституції Канади, показали, що це не так.

На початку 80-х років основні соціальні, економічні, політичні і національні суперечності в Канаді сфокусувалися навколо конституційної проблеми. Зіткнення прихильників федерації і сепаратизму, централізму і розширення прав регіонів, за якими стояли інтереси різних соціальних сил та політичних угруповань призвели до конституційної кризи 1982 року. Конституція Канади 1982 року розширювала демократичні права і свободи громадян, чітко визначала взаємовідносини між федеральним урядом і провінціями, гарантувала вільний розвиток і діяльність громадських та політичних об'єднань національних меншин, проте не визнавала франко-канадців за окрему націю.

Як і раніше Квебек розглядався як одна з провінцій Канади, хоча з особливою мовно-культурною специфікою. Фактично Конституцію було прийнято всупереч суспільній думці населення Квебеку та його уряду. В день, коли в Оттаві в присутності королеви Єлизавети II святкували прийняття Конституції, в Монреалі відбулася багатотисячна демонстрація протесту; в Квебеку за вказівкою провінційного уряду були приспущення прапори [14, 292]. В результаті найбільша за територією і друга за чисельністю провінція не приєдналася до нової Конституції і відмовилась її підписувати.

З 1986-1987 рр. відновилися зусилля з метою досягнення компромісу у вирішенні цієї проблеми. Канадський прем'єр-міністр Б.Малруні зробив спробу примирити полярні позиції. Він вирішив, що національну єдність можна буде зберегти, якщо визнати домагання Квебеку на особливий статус і закріпити їх в Конституції. Під час переговорів з керівниками провінцій на озері Міч (1989 р.) було підписано конституційну угоду. Згідно Міч-лейкської угоди за Квебеком закріплювався особливий статус, що надавало право "конституційного вето" під час вирішення питань, які безпосередньо торкалися інтересів провінції. В усіх провінціях обмежувалась центральна влада в фінансових питаннях, визнанні права провінцій в області еміграційної політики, що відповідало прагненням Квебеку недопустити його "англоїзації" [10, 138]. Б. Малруні зазначав, що в цих положеннях немає нічого нового, що вони лише підтверджують очевидне: Квебек відрізняється від інших, а підтримання цих відмінностей – в інтересах як самих квебекців, так і всіх канадців. Лозунг

уряду “Дві нації” – “десять провінцій” був досить ризикованим. Не всі провінції сприйняли його толерантно. Всі надії на компроміс двох моделей федерації були поховані під час ратифікації документу в 1990 році, дві провінції (Манітоба і Ньюфаундленд) так і не підтримали його. Найбільш радикальна спроба конституційної реформи провалилася. Хоча навіть спроба її прийняття надала можливість вирішити іншу проблему: в 1987 році Квебек приєднався до Конституційного акту 1982 року.

Протистояння між сепаратистами і федеральним урядом в кінці 80-х – на початку 90-х років вилилося в так звану “лінгвістичну війну”, причиною якої стало прийняття в Квебеку “Закону № 178”, який забороняв використовувати в рекламних оголошеннях та комерційних вивісках іншу мову, крім французької [7, 14]. За основу такого лінгвістичного акту було взято “Хартію французької мови”, тобто закон від 1977 року про французьку мову, як єдину державну мову в провінції. У відповідь на “Закон № 178” 50 міст Канади на своїх муніципальних радах прийняли рішення про проголошення англійської мови офіційною, всупереч закону про двомовність від 1969 року. Методи та засоби “лінгвістичної війни” були різноманітні: від кампанії полювання за англійськими вивісками та внесення прізвиськ порушників закону до “проскрипційних списків” і покарання за такі правопорушення штрафом від 60 до 1100\$ [7, 15]; від скандальних ситуацій, як це було навколо рішення муніципальної влади Сандер-Бея (провінція Онтаріо) про навчання 17 франкомовних учнів початкових класів (навіть віком до 6 років) за 400 км в місті Нанкіна до підрахунку кількості поліції та пожежників в перерахунку на кожну тисячу жителів або ж звинувачення в дискримінації по найму, що дуже боляче сприймалося населенням, так як безробіття в країні сягало 7,7% [7, 16].

Питання про національний суверенітет Квебеку постало з новою силою. Тим паче, що економічні прогнози щодо можливості виживання Квебеку як незалежної держави були досить оптимістичними. Так в доповіді американської інвестиційної корпорації “Мерилл Лінч” стверджується, що відокремлення провінції від федерації не мало б руйнівного впливу на економіку. ВВП Квебеку, згідно дослідження, буде складати приблизно 120 млрд.\$, тобто більше, ніж в Данії чи в Австрії [7, 17].

На провінційних виборах, що проходили 12 вересня 1994 р., Квебекська партія, зважаючи на зростання сепаратистських настроїв, заявила про свій намір провести другий референдум з питання виходу Квебеку зі складу Канади.

Референдум відбувся 30 жовтня 1995 року. 50,6% виборців проголосували проти відокремлення Квебеку, а 49,4% підтримали незалежність провінції. Перевага склала всього 53 тис. виборців при 4,5 млн. виборців [9, 25]. Референдум показав значне посилення впливу сепаратистів в середовищі франко-канадців за останні 15 років. На це вказав і лідер Квебекського блоку Люсьєн Бушар. Більш відкрито про наміри провести черговий референдум “який не прийдеться чекати 15 років”, заявив другий лідер, прем’єр-міністр Квебеку Жак Парізо. Той факт, що Канада переживала серйозну кризу, визнав і прем’єр-міністр Канади Жан Кретьєн.

В 1997 році референдум про надання незалежності Квебеку провела федеральна влада. З невеликою перевагою голосів перемогли прихильники єдиної Канади [5, 128]. В 1998 році питання з проблеми майбутнього статусу Квебеку розглядав Верховний суд федерації. Він прийняв рішення про те, що односторонній вихід будь-якої провінції зі складу федерації буде протизаконним, так як такий акт вступає в суперечність як з канадською конституцією, так і з міжнародним правом.

Проблема самовизначення аж до відокремлення Квебеку ще довгий час буде актуальною. Тим паче, що час для корінної реконструкції класичної федеративної моделі, судячи по всьому, уже упущено. В даній ситуації дослідники проблеми схиляються до думки про можливість побудови “асиметричної” федерації, в основі якої лежатимуть особливі відносини між Оттавою і Квебеком [15, 169]. На сьогодні це стало майже реальністю. В 1994 р. між Квебеком і Оттавою було підписано договір про внутрішню торгівлю для розширення можливостей обміну товарів і послуг, про подальші інвестиції і створення зон відкритої торгівлі. Іде велика робота по організації інституту народної дипломатії за кордоном. Квебек має торгові представництва в багатьох країнах: в Італії, Франції, Англії, Австрії, Мексиці, Японії, Кореї та ін. На основі провінційного законодавства створено власне Міністерство міжнародних відносин, яке взаємодіє з Євросоюзом з питань еміграції, туризму, міжнародної торгівлі, культури, освіти, екології тощо.

Крім проблеми центру і провінції існують і інші невирішені проблеми всередині провінції: взаємодії англо- і франко-канадців та проблема взаємодії уряду Квебеку з проживаючими на території провінції індіанцями. Корінні жителі під час референдуму 1995 р. досить недвозначно заявили про свої позиції щодо майбутнього Квебеку: 96,3% індіанців проголосували проти незалежності [10, 134].

Розкриваючи перед Канадою конституційні альтернативи, спеціалісти серед декількох сценаріїв виділяють і можливість перетворення Канади, в кращому випадку, у класичну конфедерацію, не виключаючи навіть можливості свого роду мирної “балканізації” [10, 132].

Хоча сама ідея самовизначення націй аж до відокремлення прийнята у світі одностайно, але навряд чи можна вважати її універсальним правом з огляду на події в Квебеку. І навіть, якщо це дійсно щось універсальне, то тим паче завжди будуть спірними підстави та принципи його здійснення.

Література

1. Банцекін Н.Б Квебек: между федерализмом и сепаратизмом // Современная внутренняя политика Канады. – М., 1986.
2. Барановский К.Ю. Квебек после выборов: квебекский кризис на современном этапе // США: экономика, политика, идеология. – М., 1995 - № 1.
3. Белоусова Т.Л. До проблеми багатомовності і багатоукладності в Канаді // Питання нової й новітньої історії: зб. наук. праць-К.:ІЗМНН-1996.
4. Воронов І. Етнічні меншини у вимірах демократії // Політика і час. 2002.- № 10.
5. Всемирная история: Уч. пособие для 11 кл. сред. общеобразоват. шк. / Авт.-сост.: Я.М.Бердичевский, Т.В.Ладыченко, И.Я.Щупак.-3-е изд., перераб. - Запорожье: Премьер.-2000.
6. Данилов С.Ю., Черкасов А.И. 12 лиц Канады. - М., 1987.
7. Ехо планети,-1990-№ 14.
8. Ехо планети,-1995-№ 37.
9. Ехо планети,-1995-№ 40.
10. Захаров А.А. Федеративное государство и сепаратизм // ПОЛИС.-2002-№3.
11. Майборода А.Н. Теории этнополитики в западном обществе. – К, 1993.